

seed foundation
Social Educational Economic Development

**ورده‌کاری پيشنياره‌كان له‌سه‌ر ره‌شنووسى ياساى
به‌ره‌نگاربوونه‌وى توندوتىژى دژ به ئا‌فره‌ت و خىزان**

۱. دەبیت یاساکە ھەموو تاکە کەسیگ لە ھەموو شیوەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لە ناو و دەرەوہی

خیزاندا پارێزیت

دەزگای سید ستایشی مەودای فراوانبووی یاساکە دەکات کە توندوتیژی دژ بە ئافەرەت لە ناو و دەرەوہی خیزان لە خۆدەگریت کە لە پێناسە کەدا لە ماددە ۱ و ۲ دا ھاتوو. لە کاتیگدا ئافەرەت زیاترین بەرکەوتە توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی، کچان و کوپان و پیاوانیش پووبەرووی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی دەبنەوہ لە نیواندا دەستدریژی سیکسی و بەدامەلەئی مندال و توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی لەرێگە تەکنەلۆژیایە ھتد. یاساکە دەبیت بە روونی بەندگەلیک لەخۆبگریت بۆ رێگریکردن و وەلامدانەوہی ھەموو شیوازەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی بۆ ھەموو ئەندامانی کۆمەلگا جا لە نیوان دەرەوہی خیزاندا بیت.

۲. پێشیار دەکەین رێبازی بە ناوەندکردنی رزگاربوو زیاتر لە ناو یاساکەدا جێگیر بکریت.

لەبەر ئەوہی ئامانجی یاساکە پاراستنی ماف و بەرژەوہندییەکانی رزگاربووان، زۆر گرنگە کە یاساکە تیشکۆی لەسەر رێبازی بە ناوەندکردنی رزگاربوو بیت کە بنەمایەکی رێبەری جیھانی بۆ پاراستنی ھەموو رزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی کە سەلامەتی و نھێنیاریزی و پزگرتن و جیاکاری نەکردن لەخۆدەگریت. ئەم رێبازە دنیایی دەدات لەوہی کە شکۆ و بەرژەوہندی و سەلامەتی رزگاربوو رێنیشانەدەری جێبەجێکردنی یاساکە و بریادان بیت وە ئەمەش یارمەتی ساریزبوونەوہی رزگاربووان دەدات.

« پێویستە بنەمای بەناوەندکردنی رزگاربوو لە کاری ناوەندەکانی راویژی خیزانی رەنگداتەوہ و لە پرۆسە ئیوہندگیری بەکاربھێنریت. لەبەرئەوہی فاکتەرێکی بنچینەیی لە توندوتیژی نیوان ھاوسەران و جۆرەکانی دیکە توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی ناھاوسەنگی ھێزە لە نیوان رزگاربوو و ئەنجامدەری توندوتیژیدا، کە تیایدا پەيوەندییەک بە شیوەیەکی بەرچاوی نایە کسانە. پرۆسە ئیوہندگیری گریمانە ئیوہ دەکات کە ھەردوو لایەن دەتوانن ئازادانە قسە بکەن و بیروبوچونیان دەرھێنن بەشیوەیەک کە گەرھەنتی نھێنی پارێزی و سەلامەتی دەدات. بەلام زۆرجار لە کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی رەنگە رزگاربوو ھەست بە ھەرەشە بکات یان ھەرەشە ئی بکریت یان بترسیت. ھەربۆیە، بە ناچار کردنی ئیوہندگیری زۆرجار دەبیتە ھۆی پێشیلکردنی مافەکانی رزگاربوو. ھەرچەندە لە سەر ئاستی ئیوہوولەتی، ئیوہندگیری لە کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جۆری کۆمەلایەتی رەت کراوئەوہ بەلام ئیمە درک بەوہ دەکەین کە راویژکردن لەم کەیسەکاندا لە ھەریمی کوردستان گرنگی پێدەدریت و سەختە لایریت. لە کاتیگدا گەر ئەم ناوەندانە میننەوہ لە پیناوی پاراستنی مافەکانی رزگاربوو، دەزگای سید بەبایەخەوہ ھانی ئەوہ دەدات کە راویژ و ئیوہندگیری شتیکی ئارەزوومەندانە بیت نەوہک ناچاریی، ھەرەوہا رەوانەکردن بۆ ئەم ناوەندانە تەنھا لەسەر خواست و رەزامەندی بەئاگای رزگاربوو بیت.

« پێویستە رزگاربوو سوودمەند بیت لە خزمەتگوزارییەکانی پاراستن و نیشتەجیبوون لە خانە دالەدان تەنانەت گەر نەشیوئیت سکالا تۆمار بکات لە دژی ئەنجامدەری توندوتیژی. جۆلاندنی سکالا لە دژی بەدامەلەکار زۆرجار دەبیتە ھۆی رەتکردنەوہی رزگاربوو لەلایەن خیزانەکەییوہ و زیادبوونی مەترسی توندوتیژی بۆ سەری لەلایەن ئەنجامدەری توندوتیژی یا خود ئەندامانی دیکە خیزانی رزگاربوو وە ھەرەوہا دیدی چەقەستوو و تۆلەسەندنەوہ زیاد دەکات. ئەم زیادبوونی مەترسییە زۆرجار رێگری لە رزگاربووان دەکات لە گەران و دەستراگەشتن بە پالپشتی و خزمەتگوزارییە سەرەکیەکان. بریاری نیشتەجیبوون و دەرچوون لە خانە دالەدان دەکریت ھەر لە رێگە فەرمانی دادوہرییەوہ ئەنجام بدریت بەلام پێویستە جۆلاندنی سکالا وەکو مەرجیکی پێشوەختە بۆ بەدەستھێنانی یارمەتی داوانەکریت.

« ھەموو رزگاربووانی توندوتیژی مافی ئەوہیان ھەییە کە بەتەواوی نھێنیان پارێزراو بیت وەکو بەشیگ لە دەستگەیشتیان بە خزمەتگوزارییەکانی پاراستن. خالی بنچینەیی بۆ پاراستنی ماف و سەلامەتی رزگاربووان بریتبە لە پێویستی بۆ تابیەتەندی و نھێنیاریزی لە ھەموو قۆناغەکانی جێبەجێکردنی ئەم یاسیایە، ھەر لە چاویکەوتنی تابیەتەوہ لە بنکەکانی پۆلیسدا و نھێنی لیکۆئینەوہ و داد گایی کردن تا پاراستنی رزگاربووان لە میدیا و خانە دالەداندا.

« زیادکردنی ده‌ستگه‌بشتن له ږگه‌ی گۆږینی تایبه‌مه‌ندی شوئینه‌وه د‌لنیایی ئه‌وه ده‌دات که ږگاربووان و که‌سانی ژیر مه‌ترسی ده‌توانن س‌کالا له د‌ژی به‌دمامه‌له‌کردن ب‌کن و ده‌ستیان به‌ خ‌زمه‌ت‌گوزاریه‌کانی پاراستن ږا‌بگات له ه‌هر شوئینک بن به‌ ږه‌چاو‌کردنی سه‌لامه‌تیان له به‌رزترین ناستدا. پ‌یویسته ږگاربووان ده‌ستیان ب‌گات به‌ خ‌زمه‌ت‌گوزاری لایه‌نه‌کانی ج‌یبه‌ج‌یکردنی یاسا له ږگه‌ی به‌ږیوه‌به‌رایه‌تی به‌ره‌نگاربوونه‌وی توندوتیژی د‌ژ به‌ ئاف‌ره‌ت و خ‌یزان ب‌ گ‌و‌ږدانه ئه‌وه‌ی ئایا نه‌و یه‌که‌یه‌ی به‌ږیوه‌به‌رایه‌تیه‌که له چوارچ‌یوه‌ی ناوچه‌ی تایبه‌مه‌ندی ئه‌ودایه یان نا و پ‌یویسته یه‌که ناو‌خ‌وییه‌کانی تری ج‌یبه‌ج‌یکردنی یاسا حاله‌ته‌کان ږه‌وانه‌ی به‌ږیوه‌به‌رایه‌تی به‌ره‌نگاربوونه‌وی توندوتیژی د‌ژ ئاف‌ره‌ت و خ‌یزان ب‌کن. ه‌ه‌روه‌ها پ‌یویسته ږگاربووان به‌توانن له تایبه‌مه‌ندی شوئینه‌کانی د‌یکه‌ش خ‌زمه‌ت ب‌کرین ب‌و د‌لنیابوونه‌وه له نه‌پ‌نیار‌یزی، چونکه ه‌ه‌ندیک ږگاربوو ږه‌نگه دوو‌د‌ل ب‌یت له په‌یوه‌ندی‌کردن به‌ ده‌سه‌ل‌ته لو‌کالییه‌کانی پاراستنه‌وه به‌ ه‌و‌کاری نیگه‌رانی له‌باره‌ی سه‌لامه‌تی و نه‌پ‌نیار‌یزی‌یه‌وه. پ‌یویسته ئه‌م یاسا نو‌ییه میکانیزمی کارا د‌اب‌ن‌یت ب‌و یارمه‌ت‌یدانی ږگاربووان له ده‌ست‌راگه‌بشتن به‌ دامه‌زراوه په‌یوه‌ندی‌داره‌کان له ه‌ه‌موو تایبه‌مه‌ندییه شوئینه‌کانی ه‌ه‌ریمی کوردستان به‌ جوړیک که د‌لنیایی ږار‌یزراوی و سه‌لامه‌تی ږگاربوو ب‌دات.

۲. له پیناو گه‌یشتن به ج‌یبه‌ج‌یکردنیک‌ی به‌ه‌یز که له گه‌ل رو‌حی یاسا که دا یه‌ک‌ب‌گر‌یت‌ه‌وه، پ‌یویسته ئه‌م یاسایه به بودجه و

ږینمای ج‌یبه‌ج‌یکردن پال‌پشتی ب‌کر‌یت.

ده‌ستگه‌یشتن به داد‌په‌روه‌ری ب‌و ږگاربووانی توندوتیژی خ‌یزانی به‌ه‌یزتر بووه به‌ه‌وی کارابوونی یاسای به‌ره‌نگاربوونه‌وی توندوتیژی خ‌یزانی له سالی ۲۰۱۱ ه‌وه و به‌رده‌ست بوونی دامه‌زراوه‌ی تایبه‌مه‌ند که به‌ږرسن له پاراستنی تا که‌کان له توندوتیژی خ‌یزانی به‌تایبه‌تی به‌ږیوه‌به‌رایه‌تی گشتی به‌ره‌نگاربوونه‌وی توندوتیژی د‌ژ به‌ ئاف‌ره‌ت و خ‌یزان و ئه‌و خانانه‌ی د‌ل‌ده‌دان که له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کو‌مه‌ل‌یه‌تیه‌وه به‌ږیوه ده‌بر‌یت. دانانی به‌ږرس‌یار‌یتی تاوانی له سه‌ر شانی ئه‌نجام‌ده‌ری توندوتیژی به‌رامبه‌ر تاوانه‌کانیان ده‌ب‌یته به‌ره‌نگاریه‌کی تووند وه ه‌ه‌روه‌ها ږیگایه‌که ب‌و به‌ده‌سه‌تینانی متمان‌ه‌ی ږای گشتی له سه‌روه‌ری یاسادا و زیادکردنی ده‌ستگه‌یشتنی ږگاربووان به‌ داد‌په‌روه‌ری. له پیناو د‌لنیابوونه‌وه له ج‌یبه‌ج‌یکردنی ته‌واوی ئامانجه‌کانی ئه‌م یاسایه، پ‌یشنیاری ئه‌مانه ده‌که‌ین:

« بودجه‌ی شیوا و سه‌رچاوه‌ی ماددی ومرو‌یی سالانه ته‌رخان ب‌کر‌یت ب‌و لایه‌نی به‌ږرس له ج‌یبه‌ج‌یکردنی ئه‌م یاسایه له حکومه‌تی ه‌ریمی کوردستان، له ټیویاندا به‌ږیوه‌به‌رایه‌تی به‌ره‌نگاربوونه‌وی توندوتیژی د‌ژ به‌ ئاف‌ره‌ت و خ‌یزان و خان‌ه‌ی د‌ل‌ده‌دان.

« ده‌رچاوندنی ږینمای گشتگیر که پلان‌ ج‌یبه‌ج‌یکردن و ږو‌ل و به‌ږرس‌یار‌یه‌تی لایه‌نه‌کان به‌ ږوونی د‌یار‌یکات له ج‌یبه‌ج‌یکردنی یاسا که و میکانیزمه‌کانی چاود‌ږ‌یکردن و ه‌ه‌سه‌نگاندن و ف‌یربوون، وه ه‌ه‌روه‌ها کو‌کردنه‌وی داتا و به‌ږرس‌یار‌یه‌تی نا‌کاری ږا‌پو‌رت کردن.

ئوم‌یده‌وارین که ئه‌م پ‌یشنیارانه مانابه‌خش و پال‌پشتیکار بن له‌پال ه‌ه‌وله‌کانی د‌یکه‌ی به‌ه‌یزکردنی یاسا که و پاراستنی گشتی ب‌و ږگاربووان و ئه‌وانه‌ی له مه‌ترسیدان.

www.seedkurdistan.org

contact@seedkurdistan.org

facebook.com/SEEDKurdistan

twitter.com/SEEDKurdistan